



**Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Bölümü
Öğrencilerinin İşletmelerde Beceri Eğitimi Dersinin Etkililiğine
İlişkin Görüşleri¹**

Sevil DEMİREL TEKŞAL², Ömer Faruk TUTKUN³

Özet

Bu araştırmanın amacı, mesleki ve teknik Anadolu lisesi çocuk gelişimi ve eğitimi bölümü 12. sınıf öğrencilerinin, işletmelerdeki beceri eğitimi dersinin etkililiğine ilişkin görüşlerini ortaya koymaktır. Bu çalışmada, genel tarama modelinde, betimsel ve ilişkisel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Araştırmanın evrenini İzmir’de, çocuk gelişimi ve eğitimi bölümü bulunan 28 Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi ve bu okullarda 12. sınıfta eğitim gören 1265 öğrenci; örnekleme ise, 17 farklı okul ve bu okullarda öğrenim gören 554 öğrenciden oluşmuştur. Araştırmada veri toplama aracı olarak, “Kız Meslek Lisesi Öğrencilerinin İşletmelerdeki Stajlarının Etkililiğine İlişkin Öğrenci Görüşleri” öğrenci anketi kullanılmıştır. Araştırma sonucu elde edilen bulgular şunlardır: 1- Öğrenciler, en çok, işletmede meslek eğitim süresince, sigorta işlemlerinin yapılması ve mesleki bilgi-becerilerinin geliştiğini ve mesleki olarak kendilerine olan güvenlerinin arttığını; en az ise, İşletmeden iş teklifi aldıklarını belirtmişlerdir. 2- Öğrencilerin beceri eğitiminin etkililiği hakkındaki görüşleri okulun bulunduğu semt, kayıtlı bulunan öğrenim görülen dal, yaş ve baba eğitim durumu değişkenlerine göre farklılık göstermektedir. 3- Öğrencilerin beceri eğitiminin etkililiği hakkındaki görüşleri, sosyo-ekonomik düzey, anne eğitim durumu, anne ve baba mesleğine göre farklılık göstermemektedir.

Anahtar Kelimeler

Mesleki Eğitim
Beceri Eğitimi
Staj
Meslek Lisesi
Çocuk Gelişimi

**The Opinions of The Students of Vocational and Technical Anatolian
High School of Child Development and Education On The
Effectiveness of Skills Training Courses in Business**

Abstract

The aim of this research is to reveal the opinions of the

Keywords

Vocational training

¹ Bu çalışma, Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsünde yapılan yüksek lisans tez çalışmasından üretilmiştir.

² Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, sevildemirel1987@gmail.com

³ Doç. Dr., Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi, otutkun@sakarya.edu.tr

students of Vocational and Technical Anatolian High School of Child Development and Education on the effectiveness of skills training courses in business. In this study, descriptive and relational research method is used in the general screening model. The population of the research consists of 1265 12th grade child development and education department students of 28 vocational high schools located in Izmir. The sample of research consisted of 17 different schools and 554 students studying in these schools. As a means of data collection in the survey, the student questionnaire "Student Opinions on the Effectiveness of Vocational School Students' Internships in Business" was used. According to findings; 1- The students most stated that to have insurance during their vocational training in the business, improved professional knowledge-skills, and increased confidence in their professional integrity; At least they have received a job offer from the Management. 2- The opinions of the students about the effectiveness of the skill education differ according to the variables of the branch, the age and the father education level. 3- The opinions of students on the effectiveness of skill training do not differ according to the socio-economic level, the educational level of the mother, and the occupation of the parents.

Skill Training
Internship
Vocational High School
Child Development

GİRİŞ

Yaygın kabul gören tanımı ile eğitim, "Bireyin davranışlarında, kendi yaşantısı yoluyla kasıtlı ve istendik değişme meydana getirme sürecidir" (Ertürk, 1982: 9-12). Eğitim sırasında birey içinde yaşadığı toplumun kültürünü almak ve toplumda geçerli olan, onaylanan davranışları kazanmak zorundadır. Bunun için de öncelikle toplumun bireyde bulunmasını istediği özellikler belirlenir, sonra bunlar çeşitli uyarıcılar yoluyla sistematik olarak bireye kazandırılmaya çalışılır. Bu sürece, kasıtlı kültürlenme ya da eğitim denilmektedir (Çilenti, 1991). Eğitim süreci sonunda, bireyden, toplumun değerlerine uygun davranışlara sahip olması amaçlanmaktadır. Bu çerçevede, bu davranışlara ek olarak, bireyden, geçimini sağlayacak, toplumda bir statü edinmesine olanak verecek ve toplumun değer yargıları ile örtüşen bir meslek sahibi olması da beklenmektedir.

Mesleki eğitim farklı ekonomik sektörlerde, toplumsal yaşam içerisinde yer alan mesleklerin gerektirdiği genel mesleki eğitim, teknoloji kullanımı, pratik becerileri, o mesleğin gerektirdiği tutum, bilgi ve becerileri içeren eğitimidir (Çengel ve Çakır, 2012). Mesleki ve teknik eğitim ise, en genel anlamda, bireysel ve toplumsal yaşam için zorunlu olan bir mesleğin gerektirdiği bilgi, beceri, tavır ve meslek alışkanlıkları kazandırarak, bireyi zihinsel, duygusal, sosyal, ekonomik ve kişisel yönleriyle dengeli biçimde geliştirme süreci (Alkan, Doğan ve Sezgin, 1996) olarak ele alınabilir. Mesleki ve teknik eğitim bireye iş piyasasında geçerliliği olan bir meslek sahibi olmasını ve seçtiği bu meslekte ilerleyip kendini geliştirebilmesini sağlar. Mesleki ve teknik eğitimden istenen verimin sağlanabilmesi için birey seçtiği işe uygun olmalıdır. Kişi mesleğiyle ne kadar uyumluysa, işinde o kadar verimli olmaktadır (Sezgin, 2009).

Türkiye’de, mesleki ve teknik eğitim okulları, doğrudan meslek eğitimi verilen okullar olmaları nedeniyle, birey ve meslek ilişkisinde can alıcı bir konumdadırlar. Bu bağlamda,

mesleki ve teknik eğitim okullarında, 1986 yılında çıkarılan 3308 Sayılı Çıraklık ve Mesleki Eğitim Kanunu'na göre, işletmelerde meslek eğitimi uygulamaları başlamıştır. Öğrenciler, bu tarihten itibaren işletmelerde beceri eğitimine (staj) gitmektedirler. Bu uygulamaya göre, meslek lisesi öğrencileri üç gün işletmelerde uygulamalı eğitim yapmakta, iki gün okullarda teorik eğitim almaktadır (Akhun, 2000). Beceri eğitimi için seçilen işletme, öğrencinin rahat gidebileceği, ulaşım imkânları kolay ve konumu uygun özelliklerde olmalıdır. Bunlara ek olarak, beceri eğitiminin etkiliği için, seçilen işletme, eğitim programlarının amacını gerçekleştirebilecek nitelikte ve gerekli araç-gereç, materyallere sahip olmalıdır. 3308 Sayılı Çıraklık ve Mesleki Eğitim Kanunu'na göre, işletmelerde meslek eğitimi gören meslek lisesi öğrencileri için mutlaka bir sözleşme yapılmalıdır. Yine, 506 sayılı Sosyal Sigortalar Kanunu'na göre, öğrencinin iş hastalıkları ve meslek kazalarına karşı, okul idaresi tarafından, mutlaka sigortasının yapılması gerekmektedir. Ayrıca, asgari ücretin üçte birinden az olmamak üzere, öğrencinin ücretini alması sağlanmalıdır. Bu ücret, her türlü vergiden muaf olduğu gibi, asgari ücrette yıl içerisindeki artışlarında yansıtılması esastır (Gürol, 1997).

Mesleki ve teknik Anadolu liseleri içerisinde en çok tercih edilen bölümlerden biri de "çocuk gelişimi ve eğitimi" bölümüdür. Çocuk gelişimi ve eğitimi bölümü, erken çocukluk öğretmen yardımcısının sahip olduğu, çocuğun gelişim ilkelerine uygun eğitim programını uygulamada öğretmene yardımcı olma yeterliklerini kazandırmaya yönelik eğitim ve öğretim verilen alandır (MEGEP, 2016). Çocuk gelişimi ve eğitimi bölümü altında, erken çocukluk eğitimi ve özel eğitim olmak üzere iki dal yer almaktadır. Öğrenci, seçtiği dal doğrultusunda mesleki eğitimini sürdürmektedir. 12. Sınıfa geldiğinde, erken çocukluk eğitimi dalını seçen öğrenciler, okul öncesi eğitim kurumlarında; özel eğitim dalını seçen öğrenciler ise özel eğitim okulları, rehabilitasyon merkezleri ve özel alt sınıfları olan işletmelerde, beceri eğitimi uygulamalarını yapmaktadırlar.

Araştırmalara göre, bazı durumlarda işletmelerde beceri eğitimi süreci oldukça verimli ve sorunsuz olarak gerçekleştirilmektedir. Örneğin, işletmelerde beceri eğitiminin etkiliği (Odacı, 2013) üzerine yapılan çalışmada, öğrencilerin işletme seçerken, işletmenin bulunduğu yer ve ulaşım imkânlarını göz önünde bulundurduğu ve öğrencilerin işletmelerde bilgi ve becerilerini geliştirme olanağı bulduğu ortaya konulmuştur. Bir diğer çalışmada (Göçen, 2007), beceri eğitiminin öğrencinin kişisel gelişimine büyük bir etkisi olduğu, işletmede beceri eğitiminin öğrencinin gelecekte iş bulmasına katkı sağladığı, öğrencilerin okulda göremediği makine ve aletleri işletmede görme ve tanıma imkânı bulduğu ve işletmeye giden öğrencilerin ulaşım sorunu çekmediği sonuçlarına ulaşılmıştır. Yine bir başka (Zengin, 2014) çalışmaya göre, öğrencilerin staj yaptıkları işletmeler kolay ulaşılabilir, işçi sağlığı ve iş güvenliği tedbirleri alınmış ve fiziki şartları uygundur sonuçları ortaya konulmuştur.

Diğer yandan, işletmelerde beceri eğitimi sürecinde bazı olumsuzluklar yaşanabilmektedir. Örneğin, Doğan, Hacıoğlu ve Ulusoy (1997) çalışmalarında, öğrencilerin, işletmedeki çalışma koşullarına uyum sağlamakta zorluk yaşama, yasanın kendilerine sağladığı olanaklarla birlikte yüklemiş olduğu sorumlulukları tam olarak anlayamama ve işletmenin kurallarına uyum sağlayamama gibi sorunlar yaşadıklarını ortaya koymuşlardır. İşletmelerde beceri eğitiminin etkiliği üzerine bir diğer çalışmada (Özkan, 2013), öğrenciler, işletmede eğitimden çok, eğitim dışı işler yaptırıldığını ve iki gün okula, üç gün staja gittikleri için okuldan soğuduklarını belirtmişlerdir. Yine, Eroğlu (1999) ve Pala (2016), öğrencilerin, ödenen ücreti, yeterli bulmadıklarını ortaya koymuşlardır.

Bu çalışmada, Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi çocuk gelişimi ve eğitimi bölümü 12. Sınıf öğrencilerinin, işletmelerdeki beceri eğitiminin etkililiğine ilişkin görüşlerinin ortaya konulması amaçlanmıştır. Ayrıca, bu temel amaç doğrultusunda, öğrenci görüşleri; öğrencilerin okudukları okul ve okulun bulunduğu semt, okuduğu dal, yaş, cinsiyet, ailenin algılanan sosyo-ekonomik düzeyi, anne-baba eğitim durumu ve anne-baba mesleği değişkenlerine göre incelenmiştir. Araştırma sonuçlarının, her geçen gün önemi daha çok fark edilen ve büyük eğilimlerin olduğu mesleki ve teknik eğitime dönük düzenlemelerde, reform çalışmalarında, eğitim programlarının tasarlanması-uygulanması-değerlendirmesi süreçlerinde, işletmelerin beceri eğitimine dönük farkındalık oluşturma ve beceri eğitimi uygulamaları için düzenleme yapmaları gibi boyutlarda, eğitim bilimcilere, politikacılara, eğitim sistemi yöneticilerine, okul yöneticisi- öğretmen-veli-sosyal çevreye, kamuoyuna ve diğer tüm ilgililere katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

YÖNTEM

Bu çalışmada, genel tarama modelinde, betimsel ve ilişkisel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Araştırmanın evrenini, 2016-2017 eğitim-öğretim yılı, İzmir ilinde, çocuk gelişimi ve eğitimi bölümü bulunan 28 Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi ve işletmelerde beceri eğitim (staj) alan 1265 son sınıf çocuk gelişimi öğrencisi oluşturmuştur. Araştırmanın örneklemini ise, %97 güven aralığında, %3 hata payı ile, bu okullardan amaca yönelik seçkisiz örneklem yöntemi yoluyla belirlenen, 17 farklı okul ve bu okullarda öğrenim gören 554 öğrenci oluşturmuştur. Araştırmada veri toplama aracı olarak, Alparslan (2004) tarafından geliştirilen, "Kız Meslek Lisesi Öğrencilerinin İşletmelerdeki Stajlarının Etkililiğine İlişkin Öğrenci, Görüşleri" anketi kullanılmıştır.

BULGULAR

Bu bölümde, araştırmanın problem cümlesi ve alt problemlerine ilişkin istatistiksel tekniklerle gerçekleştirilen çözümlenmeler neticesinde elde edilen bulgulara ve bu bulgulara dayandırılarak yapılan tablolara yer verilmiştir.

1- Mesleki ve teknik Anadolu liselerinde çocuk gelişimi ve eğitimi bölümünde 12. sınıfta uygulanan beceri eğitimine yönelik öğrenci görüşleri nelerdir?

Tablo 1'e göre, beceri eğitiminin etkiliği için işletmelerde yapılması gereken ön hazırlıklar kapsamında, öğrencilerin anket maddelerine verdiği cevap ortalamaları "Mesleki eğitim uygulaması öncesinde hazırlık eğitimi verilmesi" (X=4), "Öğrenciler işletmelere yerleştirilirken uzaklık, ulaşım gibi faktörlerin dikkate alınması" (X=4), "Öğrencilerin ilgi ve yeteneklerine göre işletmelere yerleştirilmesi" (X=4) ile yüksek bir ortalamaya sahip olduğu görülmektedir (4= yüksek ortalama, 5=Çok yüksek ortalama).

Tablo 1. Öğrencilerin Beceri Eğitiminin Etkililiği İle İlgili Anket Maddelerine Verdikleri Cevap Yüzdeleri ve Ortalamaları

	Hiç		Çok Az		Arasına		Sıklıkla		Her Zaman		X
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	
Beceri Eğitiminin Etkililiği											3,7
İşletmelerde Yapılması Gereken Ön Hazırlıklar											4

Mesleki eğitim uygulaması öncesinde hazırlık eğitimi verilmesi	23	4	26	5	69	12	113	20	323	58	4
Öğrenciler işletmelere yerleştirilirken uzaklık- ulaşım gibi fak. dikkate alınması	45	8	37	7	59	11	82	15	331	60	4
Öğrencilerin ilgi ve yeteneklerine göre işletmelere yerleştirilmesi	70	13	50	9	65	12	124	22	245	44	4

Tablo 2'ye göre, beceri eğitiminin etkiliği için mesleki eğitim süreci kapsamında, öğrencilerin anket maddelerine verdiği cevap ortalamaları incelendiğinde, "Öğrencilerin işletmede meslek eğitimi uygulaması süresince sigorta işlemlerinin yapılması" maddesinin (X=5) en yüksek ortalamaya sahip olduğu görülmüştür. Diğer madde ortalamaları şöyledir: "Öğrencilerin koordinatör öğretmen tarafından belli aralıklarla izlenmesi" (X=4), "Öğrencilere işveren ve usta öğreticiler ile ilgili ortaya çıkan problemlerin çözümünde rehberlik edilmesi" (X=4), "Öğrencilere işletmelerin sahip olduğu makine ve araç-gereçleri kullanma fırsatı verilmesi ve bunları nasıl kullanacaklarının tanıtılması" (X=4), "Öğrencilerin iş kazalarından ve meslek hastalıklarından korunması için gerekli önlemlerin alınması" (X=4), "Öğrencilerin kanunda belirtilen mesai saatleri içinde çalıştırılması" (X=4), "Öğrencilere meslek eğitimi uygulamasının nitelikli personel tarafından yaptırılmasının sağlanması" (X=4), "Öğrencilere işletmenin tüm üretim ünitelerinde uygulama yapma olanağı sağlama" (X=4), "Öğrencilerin mesleki bilgilerin yanı sıra bazı teorik bilgileri almalarının sağlanması" (X=4), "Öğrencilerin ücretlerini düzenli olarak alması" (X=4), "Öğrencilere işletmenin birimlerini ve hangi birimlerde eğitim yaptırılacağına tanıtılması" (X=4), "Öğrencilerin meslekle ilgisi olmayan işlerde çalıştırılmamasının sağlanması" (X=4) ile yüksek bir ortalamaya sahip olduğu görülmüştür. "Öğrencilerin işletmeye koordinatör öğretmen ile birlikte gidip işe başlaması" maddesinin (X=3) diğerlerine göre daha düşük ortalamaya sahip olduğu görülmüştür.

Tablo 2. Öğrencilerin Beceri Eğitiminin Etkililiği İle İlgili Anket Maddelerine Verdikleri Cevap Yüzdeleri ve Ortalamaları (Tablo Devamı 1)

	Hiç		Çok Az		Kısmen		Oldukça		Çok		X
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	
Mesleki Eğitim Süreci											3,9
Öğrencilerin işletmede meslek eğitimi uygulaması süresince sigorta işlemlerinin yapılması	18	3	17	3	29	5	72	13	418	75	5
Öğrencilerin koordinatör öğretmen tarafından belli aralıklarla izlenmesi	33	6	16	3	55	10	103	19	347	63	4
Öğrencilere işveren ve usta öğreticiler ile ilgili ortaya çıkan problemlerin çözümünde rehberlik edilmesi	30	5	32	6	61	11	109	20	322	58	4
Öğrencilere işletmelerin sahip	29	5	30	5	53	10	110	20	332	60	4

olduğu makine ve araç-gereçleri kullanma fırsatı verilmesi ve bunları nasıl kullanacaklarının tanıtılması												
Öğrencilerin iş kazalarından ve meslek hastalarından korunması için gerekli önlemlerin alınması	39	7	26	5	68	12	104	19	317	57	4	
Öğrencilerin kanunda belirtilen mesai saatleri içinde çalıştırılması	77	14	23	4	54	10	69	12	331	60	4	
Öğrencilere meslek eğitimi uygulamasının nitelikli personel tarafından yaptırılmasının sağlanması	49	9	33	6	78	14	107	19	287	52	4	
Öğrencilere işletmenin tüm üretim ünitelerinde uygulama yapma olanağı sağlama	45	8	39	7	103	19	129	23	238	43	4	
Öğrencilerin mesleki bilgilerin yanı sıra bazı teorik bilgileri almalarının sağlanması	46	8	32	6	90	16	129	23	257	46	4	
Öğrencilerin ücretlerini düzenli olarak alması	95	17	42	8	59	11	87	16	271	49	4	
Öğrencilere işletmenin birimlerini ve hangi birimlerde eğitim yaptırılacağına tanıtılması	71	13	48	9	80	14	143	26	212	38	4	
Öğrencilerin meslekle ilgisi olmayan işlerde çalıştırılmamasının sağlanması	100	18	34	6	65	12	85	15	270	49	4	
Öğrencilerin işletmeye koordinatör öğretmen ile birlikte gidip işe başlaması	253	46	26	5	61	11	99	18	115	21	3	

Tablo 3'e göre, beceri eğitiminin etkiliği için mesleki eğitim sürecinin sağladığı faydalar kapsamında, öğrencilerin anket maddelerine verdiği cevap ortalamaları incelendiğinde, "Mesleki bilgi ve becerilerimi geliştirdim ve mesleki olarak kendime olan güvenim arttı" maddesinin (X=5) en yüksek ortalamaya sahip olduğu görülmüştür. Diğer madde ortalamaları şöyledir: "Gerçek iş hayatını tanıdım ve iş hayatına hazırım" (X=4), "Okulda öğrendiğim teorik mesleki bilgileri uygulamaya aktarma fırsatı buldum" (X=4), "Meslek alanımla ilgili yenilikleri daha çabuk öğrendim" (X=4), "Hastalık iş kazası ve meslek hastalıklarına karşı sigorta yaptırma fırsatı buldum" (X=4), "Okul atölyelerinde kullanılmayan makine ve araç-gereçleri işletmelerde görüp tanıma fırsatı buldum" (X=4), "İşletmenin sağladığı sosyal imkânlardan faydalandım" (X=4), "Asgari ücretin %30'u kadar ücret alma ve harçlığımı çıkarma fırsatı buldum" (X=4) ile yüksek bir ortalamaya sahip olduğu görülmüştür. Tablo 3'e göre, "İşletmeden iş teklifi aldım" maddesinin (X=2) ise, en düşük ortalamaya sahip olduğu görülmektedir.

Tablo 3. Öğrencilerin Beceri Eğitiminin Etkililiği İle İlgili Anket Maddelerine Verdikleri Cevap Yüzdeleri ve Ortalamaları (Tablo Devamı 2)

	Hiç Katılmıyorum		Çok Az Katılıyorum		Orta Düzeyde Katılıyorum		Oldukça Katılıyorum		Tamamen Katılıyorum		X
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	
Mesleki Eğitim Sürecinin Sağladığı Faydalar											3,3
Mesleki bilgi ve becerilerimi geliştirdim ve mesleki olarak kendime olan güvenim arttı	8	1	13	2	51	9	125	23	357	64	5
Gerçek iş hayatını tanıdım ve iş hayatına hazırım	9	2	14	3	87	16	139	25	305	55	4
Okulda öğrendiğim teorik mesleki bilgileri uygulamaya aktarma fırsatı buldum	18	3	20	4	61	11	133	24	322	58	4
Meslek alanımla ilgili yenilikleri daha çabuk öğrendim	10	2	24	4	68	12	120	22	332	60	4
Hastalık iş kazası ve meslek hastalıklarına karşı sigorta yaptırma fırsatı buldum	43	8	26	5	61	11	82	15	342	62	4
Okul atölyelerinde kullanılmayan makine ve araç-gereçleri işletmelerde görüp tanıma fırsatı buldum	49	9	56	10	90	16	134	24	225	41	4
İşletmenin sağladığı sosyal imkânlardan faydalandım	59	11	46	8	90	16	132	24	227	41	4
Asgari ücretin 30'u kadar ücret alma ve harçlığımı çıkarma fırsatı buldum	102	18	47	8	75	14	79	14	251	45	4
İşletmeden iş teklifi aldım	422	76	23	4	28	5	22	4	59	11	2

2. Stajyer öğrencilerin işletmelerdeki beceri eğitiminin etkililiği hakkındaki görüşleri okulun bulunduğu semte göre farklı mıdır?

Tablo 4. Öğrencilerin İşletmelerdeki Beceri Eğitiminin Etkililiği Hakkındaki Görüşlerinin Okulun Bulunduğu Semte Göre Dağılımları

	Okulun Bulunduğu Semt	n	X	sd.	F	p	Anlamlı Fark
İşletmelerde Yapılması Gereken Ön Hazırlıklar	Bornova	65	3,89	1,08	3,890	0,002	2 > 1, 3, 4, 5 6 > 5
	Buca-Karabağlar	105	4,34	,81			
	Gazimир	73	3,97	,92			
	Konak	136	4,02	,92			
	Çiğli	106	3,82	1,13			
	Bayraklı-Karşıyaka-Menemen	69	4,16	,77			
Mesleki Eğitim Süreci	Bornova	65	3,82	,89	6,807	0,000	2 > 1, 3, 4, 5, 6 4 > 3, 5
	Buca-Karabağlar	105	4,24	,62			
	Gazimир	73	3,77	,77			
	Konak	136	4,00	,73			
	Çiğli	106	3,70	,83			
	Bayraklı-Karşıyaka-Menemen	69	3,84	,63			
Mesleki Eğitim Sürecinin Sağladığı Faydalar	Bornova	65	3,33	,86	2,597	0,025	1 > 5 2 > 5, 6
	Buca-Karabağlar	105	3,41	,66			
	Gazimир	73	3,26	,65			
	Konak	136	3,29	,72			
	Çiğli	106	3,11	,77			
	Bayraklı-Karşıyaka-Menemen	69	3,11	,69			

Tablo 4'e göre, mesleki ve teknik lisesinin bulunduğu semte göre, öğrencilerin işletmelerde yapılması gereken ön hazırlıkların uygulanma derecesi; işletmeler tarafından yerine getirilmesi gereken görev ve sorumlulukların uygulanma derecesi ve mesleki eğitim sürecinin sağladığı faydalar ve derecesi konusundaki öğrenci görüşleri arasında anlamlı düzeyde farklılık görülmektedir ($p < 0,05$).

3- Stajyer öğrencilerin işletmelerdeki beceri eğitiminin etkililiği hakkındaki görüşleri öğrenim gördükleri alt dala göre farklı mıdır?

Tablo 5. Öğrencilerin İşletmelerdeki Beceri Eğitiminin Etkililiği Hakkındaki Görüşlerinin Okunan Dala Göre Dağılımları

	Bölüm	n	X	sd.	t	p
İşletmelerde Yapılması Gereken Ön Hazırlıklar	Erken Çocukluk	406	4,09	,93	1,927	0,045
	Özel Eğitim	148	3,91	1,04		
Mesleki Eğitim Süreci	Erken Çocukluk	406	3,94	,74	1,383	0,167
	Özel Eğitim	148	3,84	,81		
Mesleki Eğitim Sürecinin Sağladığı Faydalar	Erken Çocukluk	406	3,24	,68	-0,721	0,471
	Özel Eğitim	148	3,29	,84		

Tablo 5, işletmelerde beceri eğitimi yapmakta olan çocuk gelişimi ve eğitimi öğrencilerinden erken çocukluk dalı ve özel eğitim dalı öğrencilerinin, işletmelerde yapılması gereken ön hazırlıkların uygulanma derecesi konusundaki görüşleri, Erken Çocukluk dalı öğrencilerinin lehine anlamlı düzeyde farklılık göstermektedir ($p<0,05$). Erken Çocukluk dalı öğrencilerinin işletmelerde yapılması gereken ön hazırlıkların uygulanma derecesine ilişkin görüşleri, özel eğitim dalı öğrencilerine göre daha yüksektir. Fakat işletmelerde staj yapmakta olan erken çocukluk bölümü ve özel eğitim bölümü öğrencilerinin, mesleki eğitim sürecinde işletmeler tarafından yerine getirilmesi gereken görev ve sorumlulukların uygulanma derecesi ve mesleki eğitim sürecinin sağladığı faydalar ve derecesi konusundaki görüşleri arasında anlamlı düzeyde farklılık yoktur ($p>0,05$).

4- Stajyer öğrencilerin işletmelerdeki beceri eğitiminin etkililiği hakkındaki görüşleri yaşa göre farklı mıdır?

Tablo 6. Öğrencilerin İşletmelerdeki Beceri Eğitiminin Etkililiği Hakkındaki Görüşlerinin Yaşa Göre Dağılımları

	Yaş	n	X	sd.	t	p
İşletmelerde Yapılması Gereken Ön Hazırlıklar	17 Yaş	347	4,17	,88	4,200	0,000
	18 Yaş Ve Üzeri	207	3,82	1,05		
Mesleki Eğitim Süreci	17 Yaş	347	3,99	,75	3,068	0,002
	18 Yaş Ve Üzeri	207	3,79	,77		
Mesleki Eğitim Sürecinin Sağladığı Faydalar	17 Yaş	347	3,29	,73	1,374	0,170
	18 Yaş Ve Üzeri	207	3,20	,72		

Tablo 6, işletmelerde beceri, eğitimi yapmakta olan farklı yaş gruplarındaki öğrencilerin, işletmelerde yapılması gereken ön hazırlıkların uygulanma derecesi konusundaki görüşleri arasında anlamlı düzeyde farklılık vardır ($p<0,05$). Buna göre, işletmelerde yapılması gereken ön hazırlıkların uygulanma düzeyi konusunda, 17 yaş öğrencilerinin görüşleri, 18 yaş ve üzeri öğrencilerin görüşlerine kıyasla daha yüksektir. Yine, işletmeler tarafından yerine getirilmesi gereken görev ve sorumlulukların uygulanma derecesi konusunda, 17 yaş grubu öğrencileri lehine anlamlı düzeyde farklılık görülmektedir ($p<0,05$). Fakat işletmelerde staj yapmakta olan farklı yaş gruplarındaki öğrencilerin, mesleki eğitim sürecinin sağladığı faydalar ve derecesi konusundaki görüşleri arasında anlamlı düzeyde farklılık yoktur ($p>0,05$).

5- Stajyer öğrencilerin işletmelerdeki beceri eğitiminin etkililiği hakkındaki görüşleri ailenin sosyo-ekonomik düzeye göre farklı mıdır?

Tablo 7. Öğrencilerin İşletmelerdeki Beceri Eğitiminin Etkililiği Hakkındaki Görüşlerinin Sosyo-Ekonomik Düzeye Göre Dağılımları

	Sosyo-Ekonomik Düzey	n	X	sd.	F	p
İşletmelerde Yapılması Gereken Ön Hazırlıklar	Düşük	37	3,99	1,04	0,112	0,894
	Orta	478	4,05	,96		
	Yüksek	39	3,99	,95		

Mesleki Eğitim Süreci	Düşük	37	3,96	,80	0,280	0,756
	Orta	478	3,91	,76		
	Yüksek	39	3,99	,78		
Mesleki Eğitim Sürecinin Sağladığı Faydalar	Düşük	37	3,18	,77	0,303	0,738
	Orta	478	3,26	,71		
	Yüksek	39	3,31	,85		

Tablo 7, sosyo ekonomik düzeye göre, işletmelerde beceri eğitimi yapmakta olan öğrencilerin, işletmelerde yapılması gereken ön hazırlıkların uygulanma derecesi, mesleki eğitim sürecinde işletmeler tarafından yerine getirilmesi gereken görev ve sorumluluklarının uygulanma derecesi ve mesleki eğitim sürecinin sağladığı faydalar konusundaki görüşleri arasında anlamlı düzeyde farklılık yoktur ($p>0,05$).

6- Stajyer öğrencilerin işletmelerdeki beceri eğitiminin etkililiği hakkındaki görüşleri anne eğitim durumuna göre farklı mıdır?

Tablo 8. Öğrencilerin İşletmelerdeki Beceri Eğitiminin Etkililiği Hakkındaki Görüşlerinin Anne Eğitim Durumuna Göre Dağılımları

Anne Eğitim Durumu		n	X	sd.	F	p
İşletmelerde Yapılması Gereken Ön Hazırlıklar	Okuryazar Değil	32	4,25	,93	1,116	0,351
	Okuryazar	20	3,93	,95		
	İlkokul Mezunu	295	4,05	,95		
	Ortaokul Mezunu	98	4,06	,91		
	Lise Mezunu	93	4,01	1,05		
	Yüksekokul/Fakülte Mezunu	16	3,58	1,04		
Mesleki Eğitim Süreci	Okuryazar Değil	32	4,04	,53	2,036	0,072
	Okuryazar	20	3,89	,83		
	İlkokul Mezunu	295	3,93	,75		
	Ortaokul Mezunu	98	3,80	,82		
	Lise Mezunu	93	4,02	,76		
	Yüksekokul/Fakülte Mezunu	16	3,47	,78		
Mesleki Eğitim Sürecinin Sağladığı Faydalar	Okuryazar Değil	32	3,21	,65	0,868	0,502
	Okuryazar	20	3,27	,64		
	İlkokul Mezunu	295	3,26	,71		
	Ortaokul Mezunu	98	3,22	,81		
	Lise Mezunu	93	3,34	,74		
	Yüksekokul/Fakülte Mezunu	16	2,96	,74		

Tablo 8, anne eğitim durumuna göre, işletmelerde beceri eğitimi yapmakta olan öğrencilerin, işletmelerde yapılması gereken ön hazırlıkların uygulanma derecesi, mesleki eğitim sürecinde işletmeler tarafından yerine getirilmesi gereken görev ve sorumlulukların uygulanma derecesi ve mesleki eğitim sürecinin sağladığı faydalar konusundaki görüşleri arasında anlamlı düzeyde farklılık yoktur ($p>0,05$).

7- Stajyer öğrencilerin işletmelerdeki beceri eğitiminin etkililiği hakkındaki görüşleri baba eğitim durumuna göre farklı mıdır?

Tablo 9, baba eğitim düzeyine göre, işletmelerde beceri eğitimi yapmakta olan öğrencilerin, işletmelerde yapılması gereken ön hazırlıkların uygulanma derecesi konusundaki görüşleri anlamlı düzeyde farklılık göstermektedir ($p<0,05$). İşletmelerde yapılması gereken ön hazırlıkların uygulanma derecesi konusunda, babaları ortaokul mezunu olan öğrencilerin görüşleri, sırası ile babaları lise/fakülte ve ilkokul mezunu olan öğrencilerin görüşlerine göre yüksektir. Diğer yandan, baba eğitim düzeyine göre, öğrencilerin, mesleki eğitim sürecinde işletmeler tarafından yerine getirilmesi gereken görev ve sorumlulukların uygulanma derecesi ve mesleki eğitim sürecinin sağladığı faydalar konusundaki görüşleri arasında anlamlı düzeyde farklılık yoktur ($p>0,05$).

Tablo 9. Öğrencilerin İşletmelerdeki Beceri Eğitiminin Etkililiği Hakkındaki Görüşlerinin Baba Eğitim Durumuna Göre Dağılımları

	Baba Eğitim Durumu	n	X	sd.	F	p	Anlamlı Fark
İşletmelerde Yapılması Gereken Ön Hazırlıklar	İlkokul Mezunu	245	4,08	,95	3,188	0,042	Ortaokul Mezunu > Lise/Fakülte, İlkokul
	Ortaokul Mezunu	146	4,15	,93			
	Lise/Fakülte Mezunu	163	3,89	,99			
Mesleki Eğitim Süreci	İlkokul Mezunu	245	3,92	,74	0,312	0,732	
	Ortaokul Mezunu	146	3,94	,76			
	Lise/Fakülte Mezunu	163	3,88	,80			
Mesleki Eğitim Sürecinin Sağladığı Faydalar	İlkokul Mezunu	245	3,22	,69	2,205	0,111	
	Ortaokul Mezunu	146	3,36	,75			
	Lise/Fakülte Mezunu	163	3,22	,76			

8- Stajyer öğrencilerin işletmelerdeki beceri eğitiminin etkililiği hakkındaki görüşleri anne mesleğine göre farklı mıdır?

Tablo 10. Öğrencilerin İşletmelerdeki Beceri Eğitiminin Etkililiği Hakkındaki Görüşlerinin Anne Mesleğine Göre Dağılımları

	Anne Mesleği	n	X	sd.	t	p
İşletmelerde Yapılması Gereken Ön Hazırlıklar	İşçi/Çalışan	176	3,98	,92	-0,950	0,343
	Ev Hanımı	378	4,07	,98		
Mesleki Eğitim Süreci	İşçi/Çalışan	176	3,90	,76	-0,268	0,789
	Ev Hanımı	378	3,92	,77		
Mesleki Eğitim Sürecinin	İşçi/Çalışan	176	3,28	,74	0,595	0,552

Sağladığı Faydalar	Ev Hanımı	378	3,24	,72
--------------------	-----------	-----	------	-----

Tablo 10, anne mesleğine göre, işletmelerde beceri eğitimi yapmakta olan öğrencilerin, işletmelerde yapılması gereken ön hazırlıkların uygulanma derecesi, mesleki eğitim sürecinde işletmeler tarafından yerine getirilmesi gereken görev ve sorumlulukların uygulanma derecesi ve mesleki eğitim sürecinin sağladığı faydalar konusundaki görüşleri arasında anlamlı düzeyde farklılık yoktur ($p>0,05$).

9- Stajyer öğrencilerin işletmelerdeki beceri eğitiminin etkililiği hakkındaki görüşleri baba mesleğine göre farklı mıdır?

Tablo 11, baba mesleğine göre, işletmelerde beceri eğitimi yapmakta olan öğrencilerin, işletmelerde yapılması gereken ön hazırlıkların uygulanma derecesi, mesleki eğitim sürecinde işletmeler tarafından yerine getirilmesi gereken görev ve sorumlulukların uygulanma derecesi ve mesleki eğitim sürecinin sağladığı faydalar konusundaki görüşleri arasında anlamlı düzeyde farklılık yoktur ($p>0,05$).

Tablo 11. Öğrencilerin İşletmelerdeki Beceri Eğitiminin Etkililiği Hakkındaki Görüşlerinin Baba Mesleğine Göre Dağılımları

	Baba Mesleği	n	X	sd.	F	p
İşletmelerde Yapılması Gereken Ön Hazırlıklar	İşçi/Çalışan	287	4,00	,96	1,244	0,289
	Emekli	103	3,98	1,00		
	Serbest Meslek	164	4,14	,93		
Mesleki Eğitim Süreci	İşçi/Çalışan	287	3,88	,83	1,608	0,201
	Emekli	103	3,87	,71		
	Serbest Meslek	164	4,01	,67		
Mesleki Eğitim Sürecinin Sağladığı Faydalar	İşçi/Çalışan	287	3,23	,75	0,410	0,664
	Emekli	103	3,29	,75		
	Serbest Meslek	164	3,28	,68		

SONUÇ TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi çocuk gelişimi ve eğitimi bölümü 12. Sınıf öğrencilerinin, işletmelerdeki beceri eğitiminin etkililiğine ilişkin görüşlerinin ortaya konulmasının amaçlandığı bu çalışmada; öğrencilerin, işletmelerde beceri eğitimi sürecince okullarda yapılması gereken ön hazırlıklar, işletmelerde mesleki eğitim süreci ve meslek eğitimi uygulamasının kendilerine sağladığı faydalarla ilgili tüm anket maddelerine katıldıkları bulguları ortaya konulmuştur. Bu sonuçların, alan yazında yer alan diğer bazı araştırma sonuçları ile örtüştüğü söylenebilir. Odacı (2013) yaptığı çalışmada, öğrencilerin işletmelerde bilgi ve becerilerini geliştirme imkânı buldukları ve işletmelerde çalışan personelin öğrencilere ellerinden gelen kolaylığı gösterdikleri sonucunu ortaya koymuştur. Göçen (2007) yaptığı çalışmada, öğrencilerin; işletmelerde bilgi ve becerilerini artırdıkları, ücretleri yeterli gördükleri, meslekleriyle ilgili kullanmaları gereken makine ve araç-gereçleri kullanma fırsatı buldukları sonucuna ulaşmıştır. Zengin (2014) çalışmasında, öğrenciler staja

gidecekleri işletmelerin ulaşımının kolay olmasına dikkat etmekte, işletmelerden ücretlerini düzenli olarak almakta, staj yaptıkları işyerlerinde iş güvenliği tedbirlerinin alınmakta, işyerlerinin fiziki şartlarında memnundurlar ve yemek-servis gibi sosyal olanaklarından yararlanmaktadırlar ve işletmenin tüm üretim bölümlerinde eğitim yaptırılmaktadır sonuçlarına ulaşmıştır. Benzer biçimde, Nayır (2006), işletmelerde beceri eğitim sayesinde, öğrencilerin kendilerine olan güvenlerinin arttığı ve öğrencilerin staj yaptıkları iş yerinin fiziki şartlarından memnun olduklarını; Yazgeç (2008), öğrencilerin ücretlerini aldıkları ve çeşitli eğitim birimlerinde uygulama yapma olanağı buldukları; Kazu (1996), öğrencilerin kanunda belirtilen oranda ücretlerini aldıkları ve işletmelerin yemek, ulaşım, iş elbisesi gibi sosyal imkânlarından da yararlandıklarını; Yılmaz (2011), öğrencilerin kendilerine olan güvenlerini kazandıkları sonuçlarını ortaya koymuşlardır.

Diğer yanda, öğrencilerin, işletmeye koordinatör öğretmen ile birlikte gidip işe başlamadıkları ve işletmeden iş teklifi almadıkları görülmüştür. Kazu (1996) yaptığı çalışmada, koordinatör öğretmenlere düşen öğrenci sayısının fazla olmasının ve koordinatör öğretmenlere ulaşımında kolaylığın sağlanamamasından dolayı, her öğrenci ile yeteri kadar ilgilenilmediğini belirtmektedir. Odacı (2013), işletmelerin yarısından fazlasının, beceri eğitimi alan öğrencileri eğitim sonrası istihdam etmeyi düşündükleri, bir kısmının ise bu konuda kararsız oldukları sonucuna ulaşmıştır. Yılmaz (2011)'da, öğrencilerin çalıştıkları işletmeden iş teklifi almadıklarını, iş teklifi alsalar dahi, sadece yarısının beceri eğitimi aldıkları işletmede mezun olduktan sonra çalışmak istediği sonucunu ortaya koymuştur.

Bu çalışmanın diğer sonuçlarına göre; stajyer öğrencilerin işletmelerdeki beceri eğitiminin etkililiği konusundaki görüşleri, okulun bulunduğu semt, öğrenim görülen alt dal, yaş ve baba eğitim durumuna göre farklılık göstermektedir. Buradaki farklılığın daha çok kişisel sayılabilecek özelliklerden kaynaklandığı söylenebilir. Fakat stajyer öğrencilerin işletmelerdeki beceri eğitiminin etkililiği konusundaki görüşleri, sosyo-ekonomik düzey, anne eğitim durumu, anne mesleği ve baba mesleğine göre bir farklılık göstermemektedir. Bu da sosyo-ekonomik durumu ve anne-baba mesleklerinin beceri eğitimi ile ilgili öğrenci görüşlerini etkilemediği sonucunu ortaya koymaktadır denilebilir.

Araştırma sonuçlarına ve gelecek araştırmalara yönelik şu önerilerde bulunabilir: 1- Öğrenciler beceri eğitimi (staj)'ne başlamadan önce, hakları, sorumlulukları, iş yaşamı, insan ilişkileri, zaman-para-enerji yönetimi konularında uyum eğitim programları uygulanmalıdır. 2- Öğrenciler işletmelere yerleştirilirken, işletme ile kültürel örtüşme, uzaklık, ulaşım, güvenlik, öğrencinin onayı gibi etkenler dikkate alınarak yerleştirilmelidir. 3- Çocuk gelişimi ve eğitimi bölümünün, sadece/çoğunlukla, kız öğrenciler tarafından tercih edilebilecek bir bölüm olarak algılanmamasına ilişkin kamuoyuna dönük eğitim etkinlikleri ve çalışmalar yapılmalıdır. 4- Mesleki ve teknik Anadolu liselerine devam eden çocuk gelişimi ve eğitimi öğrencileri ile diğer bölüm öğrencilerinin beceri eğitimine yönelik karşılaştırmalı araştırmalar yapılmalıdır.

KAYNAKÇA

- Alkan, C., Doğan, H. & Sezgin, S.İ. (1996). *Mesleki ve teknik eğitimin esasları*. Ankara: Gazi Büro Kitabevi.
- Alparslan, E. (2004). 3308 sayılı mesleki eğitim kanunu uyarınca kız meslek lisesi öğrencilerine yaptırılan işletmelerde meslek eğitimi uygulamasının değerlendirilmesi. *Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi*. Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü: Ankara.
- Başbakanlık Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü. (2000). *Kız çocuklarının mesleki eğitime ve istihdama yönelimleri*. Ankara: 2000. Cem Web Ofset Yayıncılık.
- Çakır, H., Çengel, Y. (2012). Örgün mesleki ve teknik eğitimin yapısı ve modellemesi. *Mesleki ve teknik eğitim çalıştay 24-25 Şubat Antalya 2012*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayını. (s 23-39).
- Çilenti, K. (1991). *Eğitim teknolojisi ve öğretim* (Geliştirilmiş 4. Baskı). Ankara: Kadioğlu Matbaası.
- Doğan, H., Hacıoğlu, F. & Ulusoy, A. (1997). *Okul sanayi ilişkileri*. Ankara: Önder Matbaacılık Ltd. Şti.
- Ertürk, S. (1982). *Eğitimde program geliştirme* (4. Baskı). Ankara: Yelkentepe Yayınları.
- Eroğlu, G. (1999). Kız meslek lisesi el sanatları bölümü son sınıf öğrencilerinin okul-sanayi işbirliği kapsamında, işletmelerde beceri eğitimi ile ilgili karşılaştıkları sorunlar, nedenleri ve çözüm yolları. *Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi*. Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü: Ankara.
- Göçen, A. (2007). Meslek lisesi son sınıf öğrencilerinin işletmelerde gördüğü temel beceri eğitiminin etkililiğine yönelik öğrenci görüşlerinin değerlendirilmesi: Sakarya ili Örneği. *Yayınlanmış yüksek lisans tezi*. Sakarya Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü: Sakarya.
- Gürol, M. (1997). *Okul sanayi işbirliği* (1. Baskı). Ankara: PegemA Yayınları.
- Kazu, İ.Y. (1996). Endüstriyel mesleki ve teknik ortaöğretim kurumlarındaki işletmelerde meslek eğitimi uygulamalarının değerlendirilmesi (Bursa, Adıyaman, Diyarbakır, Elazığ ve Malatya İlleri Örneği). *Yayınlanmış yüksek lisans tezi*. Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü: Elazığ.
- MEGEP. *Mesleki ve Teknik Eğitimi Geliştirme Projesi (2016). Mesleki ve Teknik Orta Öğretim Kurumlarında Yer Alan 53 Alan 205 Dala Ait Liste*. <http://www.megep.meb.gov.tr/?page=alanDal> adresinden erişildi. (Erişim Tarihi: 22.12.2016)
- Nayır, İ. (2006). Ticaret meslek lisesi öğrencilerinin staj eğitiminden beklentileri ve staj eğitimi sırasında karşılaştıkları sorunlar. *Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi*. Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü: Ankara.
- Odacı, A. (2013). Kız meslek lisesi grafik ve fotoğrafçılık alanı grafik dalında okutulan işletmelerde beceri eğitimi dersine sektör temsilcilerinin katkısı. *Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi*. Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü: Ankara.
- Özkan, F. (2013). Ticaret meslek lisesi muhasebe bölümü öğrencilerinin işletmelerde beceri eğitimi uygulaması, uygulamanın verimliliğinin artırılması ve uygulamada karşılaşılan sorunlar, Gaziantep ilinde bir uygulama. *Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi*. Hasan Kalyoncu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü: Gaziantep.
- Pala, H. (2016). Meslek lisesi öğrencilerinin uygulama staj algılarının çeşitli demografik değişkenler açısından incelenmesi. *Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul Aydın Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü: İstanbul.

Sezgin, S. İ. (2009). *Mesleki ve teknik eğitimde program geliştirme*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Yazgeç, S. (2008). Mesleki eğitim merkezi metal teknolojisi – makine teknolojisi bölümlerinde öğrenim gören öğrencilerin işletmede uygulanan mesleki eğitim (pratik eğitim) çalışmalarının değerlendirilmesi. *Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi*. Yeditepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü: İstanbul.

Yılmaz, Y. (2011). İşletmelerdeki beceri eğitimi uygulamasının muhasebe eğitime katkısı ve Erzurum il genelindeki ticaret meslek liselerinde muhasebe eğitimi alan öğrenciler üzerinde bir uygulama. *Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi*. Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü: Erzurum.

Zengin, C. (2014). Meslek lisesi matbaa alanı öğrencilerinin işletmelerdeki sanayi stajı esnasında karşılaştıkları sorunlar ve çözüm önerileri. *Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi*. Marmara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü: İstanbul.